

ROMÁNY A NOVELY

JANBALABÁN

HØST

ROMÁNY A NOVELY

ROMÁNY A NOVELY

2011

BRNO

JANBALABÁN

HOST

© **Jan Balabán** a dědicové, **2011**

© **Host** — vydavatelství, s. r. o., **2011** (elektronické vydání)

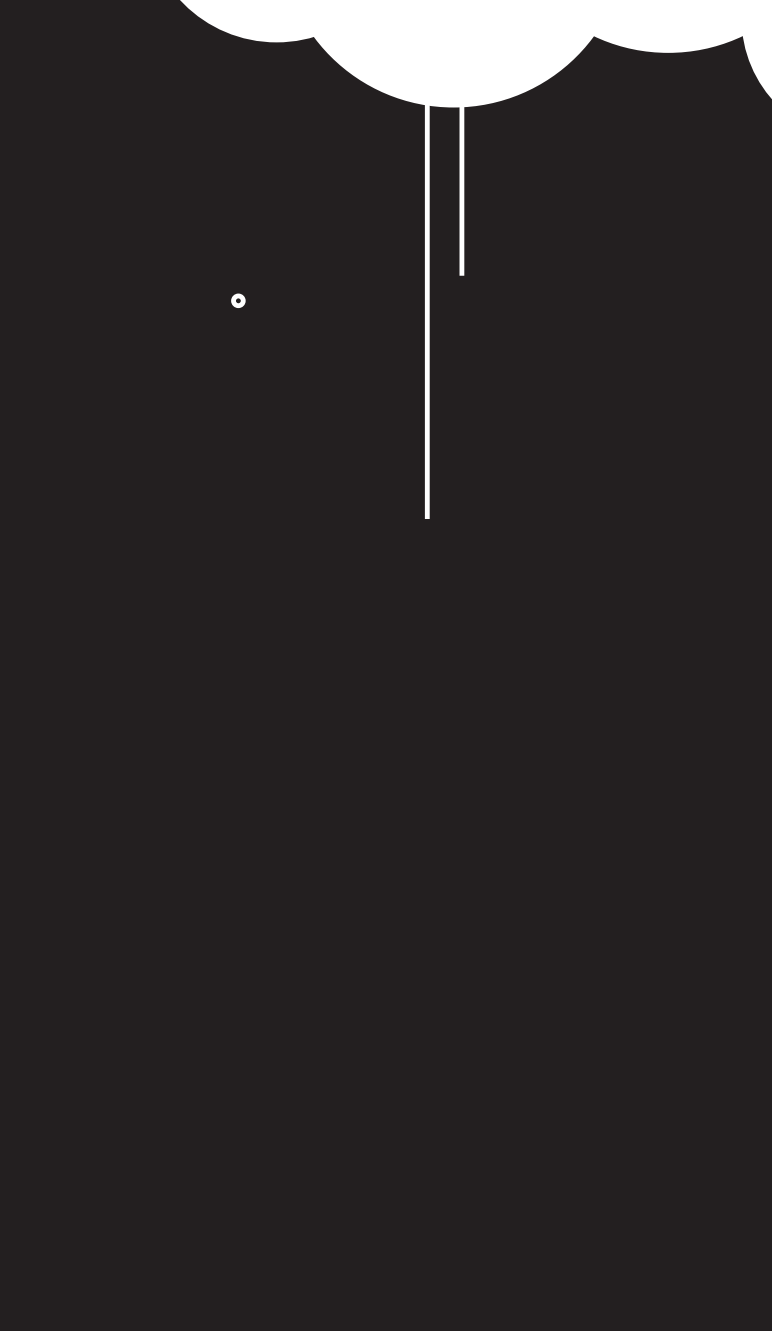
Illustrations © **Martin Pecina**, **2011**

isbn 978-80-7294-541-2 (Formát PDF)

isbn 978-80-7294-542-9 (Formát ePub)

isbn 978-80-7294-543-6 (Formát PDF pro čtečky)

isbn 978-80-7294-544-3 (Formát MobiPocket)

BOŽÍ LANO

1

2

3

4

5

I. AMERICKÁ ELEGIE

11

Myslel jsem na tebe, když jsem byl ještě chlapec. V noci jsem často nemohl spát, něco jsem vyhlížel, úzkostně jsem něco čekal. Světlo lampy z ulice za oknem prostíralo na moji peřinu nehmotný vzorek záclony. Síť, kterou vidáme jen někdy v prchavých mžitkách za zavřenými víčky, ve hvězdách na hlubokém zimním nebi, ve vráskách starých lidí, když se na nás usmějí na konci dlouhého dne. V té síti jsem tě uviděl, malé dítě, které se ručkama chytá vláken, spřádaných po věky mezi ukazováčkem a palcem věčnosti. Nevzpomeneš si na tu chvíli, kdy se síť zachvěla, jak po ní přeběhla moje myšlenka na tebe. Kolik mi tehdy bylo let? Už jen málo světla padá na ty roky. Naší krajinou se sune stín. Slunce zapadá stále jen na západě a z východu věčně přichází tma. Svět je zase plochý jako mapa a čísi ruce jej stále posunují dál od slunce. Mráz nekonečných sibiřských plání žere zemi a nám nezbývá než se pořád stěhovat. Je to svět večera, do kterého jsme se my, podzimní děti, narodily. Šedesát let se prý bude jenom stmívat. Musíme opouštět svá stará bydliště a plahočit se za hranatým měděným přízrakem slunce, které je vždycky nízko nad obzorem. Ztrácíme, to víš, do kufru svůj život nenaložíš, i lidé mizí, nasednou do jiného autobusu a kde je jim konec. Kdybys jen věděl, jak úzko mi bylo, když jsem se jednou, udýchaný svou vlastní hrou, zastavil pod okny

našeho bytu a pochopil jsem, že jen malinko a už tam nikdy nepůjdem, do našeho domova, do krabice, v níž jsme měli všechno, i ty slabé žárovky v kuchyni a hlasné hovory, kterým jsem moc nerozuměl, a polévky, které všude voněly podobně jako první bratrovy potají zapalované cigarety, jejichž ohničky se vznášely ve tmě nad jeho postelí jako světélko svatojánského broučka, z jeho košilky jsme však už oba nenávratně vyrostli. Tak jsme museli jít soumrakem a já se tomu tehdy na trávníku bránil. Vymýšlel jsem si příběhy a sám jsem je obýval jako pračlověk jeskyni, choulil jsem se u ohně, zatímco venku v sychravé mlze lesů a bažin obcházeli nepřátelé.

Kousal jsem si nehty, škrábal jsem si záděry, vyrýval jsem si cestičky v omítce. Rozvětvovaly se a zase se sbíhaly, běžely pořád dál, konce jim nebylo, a tu jsem najednou cítil, že se dotýkám sítě, že moje prsty zavadily o osnovu neslyšitelné hudby. Hudby, která zní, jako když potmě tancují jen kroky a dech, rozumíš. Tvoje kroky a tvůj dech, když v šeru před večerí vystupuješ po schodech a schválně nerozsvítíš světlo, abys byl ještě chvíli sám na žebříku schodiště, za dveřmi, ve kterých svítí špehýrka, a ty už slyšíš hlasy otce a matky a bratra a ještě nevezmeš za kliku a nevejdeš do předsíňné plné kabátů a bot, za pár dní si je oblékneme a obujeme a s kufry a kufříky v rukou vyjdeme na nástupiště, kde se lidé tlačí kolem dlouhého vlaku. Cizí hlasy a studená železniční světla a potom okno v oddělení a v něm vidíš svoji tvář s dvojitými obrysy a se dvěma panenkami v každém oku. Proč se náš obraz láme, ptáš se. A co je mezi první a druhou tváří? Chvěje se tam úzkost a prázdnota pokojů, které jsme opustili. Prodlužoval jsem tu chvíli za dveřmi, tu chvíli v síti, v níž

jsem už cítil tebe. Tak jako tě cítím teď, když nemůžu spát v prázdném domě u velikého jezera za oceánem. Představuji si, jak to vypadá na noční Sibiři, před kterou jsme ustupovali krok za krokem až sem. Jednou se tam spolu vydáme a dojdeme až k řece Stýru, tam se narodil můj otec v požehnané rodině faráře, který kázal českým kolonistům v tom dávném ukrajinskopolském kraji. Řeka Stýr protékala naší nedělní školou, ne jako vody zapomnění, ale jako Jordán, ve kterém náš dědeček v kalhotách vyhrnutých nad kolena křtí malé křesťany. Topí je a pak je vytahuje z vody v podběráku víry. Ze všeho nejprázdnější jsou kostely, ze kterých jsme museli odejít. Až vyvětrá i ten evangelický zápach — prach z chorálů, chuť přežehnaného plátna, tma zavřených Biblí —, potom se propadneme. Jak bezpečně vypadala zlatě červená ořízka sevřených listů Knihy knih, mohl jsi po ní chodit jako po dlažbě z dobrého dřeva, teď padáš v prolukách mezi stránkami, které se prohýbají a kroutí v hrozném prostoru prolomených desek. Tehdy, když jsem na tebe poprvé pomyslel, tehdy jsme jenom tu a tam strčili nezbedný prst mezi stránky, tehdy jsme běhali cestami biblických příběhů jako Josef v suknicí proměnných barev, než ji z něho bratři stáhli.

Den po dni ubíhá, zpívali jsme tehdy v kostele na Starý rok. Vzadu na kruchtě bývalo šero a já jsem vyhlížel oknem do zimního večera, kde se náruče sněhu sypaly do osvětleného pole, lampa na sloupu se pohupovala větrem, v dalekých kopcích svítila okna chalup. Po zapadané cestě prošel tu a tam zachumlaný pocestný a já si přál, aby nový rok nikdy nepřišel. Chtěl jsem ho nakreslit a roztrhat — postavu bez tváře ukrytou v temnotě kostelní půdy nad našimi hlavami, ve tmě pod nebesy,

kteřou zadržují jen chatrná dvířka na schodišti do věže, jen obyčejná dřevěná západka na jednom šroubu a za ní je černé nebe, do kterého přicházejí hříšníci, na podlaže prach a mrtvolky zmrzlých netopýřů a jdeš dál a nacházíš trosky obrazů, zlaté litery se ti rozpadají v rukou a dál už je jenom tma a v ní sténá dřevo, za trámy stíny let, která minula, a dál, ještě mnohem hlouběji, než kam dosáhne loď našeho kostela, tam visí nový rok, anděl, který se nedotýká ničeho, černý v černém, nehmotná forma tam visí připravena jako prázdná kůže. Těžká závaží na drátěných lanech klesají studnou kostelní věže a vteřinu po vteřině jej vtahují do našeho světa. Z kůru, kde jsme sedávali, jsme se dívali na šedivé hlavy a pleše starých venkovanů. Límeček těžkého kabátu a z něj vystupuje krk a na něm příčné vrásky jak faldy na režném plátně, věnec šedých vlasů a bledá kůže na staré lebce. Pomalu, pomalu hrají varhany, pomalu zpíváme, pomalu se to blíží. Každou čtvrt hodinu udeří kladivo do zvonu, aby nám připomnělo, že se zase budeme stěhovat.

Stýskalo se mi po dítěti a pak jsem tě uviděl mezi dvěma stromy na našem dvoře, dříve mezi nimi stávala vilka, naše paneláky byly postaveny na její zahradě, po vilce zbyly jen základy zasuté v zemi, kde se jich ještě dotýkají kořeny těch dvou stromů, stromy jsou zplanělé a každý podzim z nich spadne celá úroda nedozrálých hrušek, které pak hnijí na trávnících a na vyšlapaných cestičkách, jen vosy na nich hodují a mají se dobře — síť byla natažena právě mezi těmi dvěma hrušněmi a tvůj pelíšek v ní byl zrovna tam, kde býval dětský pokoj, postýlka z chromovaných trubek s přízovou sítkou, která tě chránila před pádem na tvrdou prkennou podlahu. Pamatuješ si to? Cestou od okna jsem zase zahlédl ty

ženy, ženy s velikýma nohama, těžkými koleny, stehny a zadky jako krávy, měly prsy jako pěsti a velké rty a oči krásné, ženy Gauguinovy. Jak se jen mohly celé vejít na tak malou zasklenou reprodukci, ty ženské, které mě svýma náruživýma očima sledovaly, kamkoli jsem se pohnul, nedávno jsem je zase viděl tady v Americe v galerii, jsou pořád stejně silné, jenom se po mně už tak nekoukají jako tehdy, když jsem běžel do koupelny a tam zamčený se svým zajímavým strachem jsem se dotýkal jejich mohutných těl. Byl jsem jen malý člověk a drápal jsem se vzhůru po veliké ženě, k jejím chlupům v klíně, k hrotům jejích prsů, a když už jsem tam skoro byl, sjel jsem po čemsi kluzkém a horkém dolů a zůstal jsem ležet na zemi u jejích nohou a ona mě překročila a já jsem držel oči pevně zavřené.

Víš, že umřeš? Někdo otočí knoflíkem a bakelitové rádio přestane hrát. Na podlaze přikrytý žehlicí dekou jsem se chvěl jako strom za bezvětrí. Nikdo to nevidí a stejně se raději schováš. Potom jsem se z rádia dozvěděl, že umřu. Nic jsem si nepředstavil. Obrazy přišly až potom, vždycky přicházejí, malujeme je štětcem na vodu, abychom se nemuseli dívat do prázdných hlubin. Mluvili tam o novináři v asijském městě, kde jsou ulice bílé sluncem a ženy v černých burnusech vyhlížejí špehýrkou v plátně na ocelové stožáry, které přivádějí do města elektrický proud a světlo, které bude ozařovat jejich domy bez oken i v noci, v tu chvíli jsem pochopil, že umřu a nebude ani tma, protože tady nebudu. Rádio mluvilo dál. Lampa na nočním stolku svítila. V kuchyni mluvili rodiče a bratr, ale já jsem slyšel jenom to NE-slovo, které neprojde žádnými ústy, které v člověku vyrosté jako obrovské kukaččí mládě. Byl jsem tam už

jen já sám se svou smrtí. Vzpomínáš, jak jsi se v noci rozkřičel, tvoje hlava se kutálela po polštáři sem a tam, jako by nastalo zemětřesení. Když se mi podařilo tě probudit, řekl jsi mi: Já nechci umřít a žít pak tisíc let v hrobě! Já taky ne. Když jsi přestal brečet, dívali jsme se spolu na osvětlená okna věžových domů a na hvězdy nad věžemi. Oba odsouzení k smrti, toužili jsme zahlédnout nitky spojující světla na nebi a na zemi.

16

Potom jsem ji vzal poprvé za ruku, měla na sobě červený tedybérový kožich, jaký nosívají malé děti, tahle velká holka, o rok starší než já ve svých šestnácti, dávno už odrostlá mateřské škole, kde takové kabátky visívají v šatnách jako odložená křídla, měla studenou ruku a velmi velmi tiché oči, když se naše hlavy k sobě přibližovaly, až jsme se dotkli svými čely — jiskru jsem neviděl, ale musela tam někde proskočit. Měl jsem ruce v rukávech jejího kožichu a její jazyk chvíli ve svých ústech a na chvíli jsem myslel, že umřu, a potom, potom jako bych se na něco rozpomínal, zdálo se mi, že nezadržitelně rostu, až mi všechny šaty budou malé, až mě to bolelo, nacházela ve mně místo, o kterém jsem do té doby nevěděl. Objímali jsme se urputně a chtěli jsme se obejmout úplně, ale pořád jsme zůstávali odděleni napjatou látkou našich šatů a já jsem začínal tušit, že i když je budeme odkládat, nikdy nebudeme úplně nazí. Nebe je nebezpečné, nebe je nedobytné! Říkal jsem si a hleděl jsem na mokré bezové větve, které se kývaly za oknem mužského záchodu v hospodě U Eliáše, nedobytné a nebezpečné, celý jsem byl ještě okouzlený v tom mastném prostředí močících mužů, jak nebezpečný a nedobytný jsem si připadal. V hlučném osvětleném lokále pil můj bratr, takový byl drobný, nosatý, sršatý

mezi chlapy s pěstmi jako kladiva, divím se, že ho ještě nikdo nezabil, mého bratra, toho Daniele s rukama věčně od barev, s prsty poleptanými od vývojky, s ekzémem svědícím jako věčná pokoření, jako neukojitelná touha položit všechny na lopatky, ještě ho nedostali, ještě mu ty jeho vlasy z čela neodhrnuli, ještě mu ten jeho drzý obličej nezpracovali, ale už má namále. Tak hrozně jiný, tak hrozně protivný, zavěšen na rodičích v hádkách, které nemají konce; bezohledně a neurvale zabydloval všechny pokoje, do kterých jsem já už mohl vstoupit jen jako druhý, a nebylo na světě místa, kde by můj bratr už přede mnou nebyl, musel jsem ta místa hledat mimo svět a pak se opožděně domáhat pozornosti lidí, tak zaměstnaných bolestnou existencí mého nejlepšího přítele. Před námi stála dvě čerstvá piva, číšník je postavil na stůl jako dva nevyvratitelné argumenty, a tak jsme pili. Prší na paneláky a on bude nakládat uhlí do japonek a tupě zírat na topné měsíce. Matčino bílé mlčení a otcův hlas, který jako by ulpíval na stěnách našeho unaveného domova, nedá se to vydržet, seberu se a jdu se po něm podívat. Přiveď ho prosím tě domů. Tak tu sedíme a obracíme jedno pivo za druhým. Neměl bys tolik chlastat, říkám mu, vždyť se tím ničíš! A sám už jsem opilý a celý se choulím kolem svého tajemství, kolem své pitomé zamilovanosti, jako bych přestával slyšet a vidět, blábolím cosi o cestách duše a toužím dotýkat se jejího těla, Daniel pije a já proti tomu nic nedělám, ani ho neposlouchám, jsem nebezpečný a nedobytný a zabeďněný, úplně hotový.

Radši se ani neptej, co by na to říkal můj otec, a co teprve jeho otec, farář a stolař s velkýma rukama, které dokázaly najít duši i ve dřevě. Tak nějak jsem si představoval

předmětného boha — otce shrbeného trochu pod tíhou umučeného syna, nese ho nahoru po schodech a v uších mu zní ženský křik: Tady ho máš, už si ho můžeš vzít, teď, když udělal všechno, co jsi po něm chtěl. Jen se podívej na jeho ruce, ty otče milostivý, který odpouštíš hříšníkům!!! Mlč, ženo, oddychuje starý muž, nerouhej se Bohu, víš dobře, že do nebe není jiné cesty. Hospodin s mrtvým synem na ramenou. Musíš tomu věřit, říkali mi, prostě věřit, jako že zítra ráno vyjde slunce. Vyjde? Tady nejsou žádné důkazy. Já žádný důkaz ani nechtěl. Nemohl jsem z toho ven, musel jsem zůstat v tom ulepeném zprohýbaném okamžiku, kdy ti pod nohama uhýbá pulsující břicho země a světlo na tebe dopadá v kruzích křeči. Ať jsem otvíral oči sebevíc, nemohl jsem se probudit a všichni tam byli kolem mě, doslova na mně nalepení, jejich šepot se mě dotýkal studenými jazyky — dělej, dělej, teď, teď, teď, mezi prsty se mi odvíjel mastný provaz s uzly jak dětské pěsti, jako ta kolena, která mě tlučou do huby v jakési měkké studni, ze které bych snad mohl být vytažen, jen kdybych to udělal teď, teď, teď, a já cítím, jak moje ruce slábnou, jsou zlomené, nevládnou jimi a pořád to pokračuje, šepoty — otec, matka, bratr, spolužáci, učitelky, úplně cizí lidé, teď, teď, teď, stahy, kdy praskají žilky v oku, to se snad znovu rodím, běžím na záchod a zvracím do porcelánové mušle, je toho plný byt a já se nemůžu, nemůžu probudit, musíš tomu věřit, říkám si, sola fide, jako že slunce je na druhé straně naší planety a ne ztraceno navěky... potom se nadechnu a pomalu se z toho dostávám ven. Není to pryč, jenom to zalézá zpátky do sklepa.

Uprostřed města sevřeno ve vráskách ulic bylo gymnázium, kam jsem začal chodit v roce 1976. Když mluvím

o vráskách, nepředstavuji si úsměv dobré stařenky, ale hluboké rýhy nad očima mužů, kterým snad někdo sevřel hlavy ve svěráku, aby jim snížil čela. Nerad říkám „někdo“, ale kdybych měl říct kdo, musel bych začít mluvit o politice v době, kdy se ještě do školních jídelen dodávalo mléko v plechových konvích s uzávěry z šedé gumy. Prázdné konve se pak stavěly na chodník za branku, jednou jsem jednu z nich otevřel a koukl dovnitř, nic, jen prázdný plechový válec bez oken, ale ten smrad, jako by ti „někdo“ strčil svoji špinavou pracku až do žaludku. Jen si to představ, kolik dělníků v továrnách, kolik horníků pod zemí, kolik mrtvých u Stalingu gradu a kolik prázdných konví od mléka pro naše děti. Když jsem se vracel první den z gymnázia domů, utrhlo se mi ucho igelitové tašky a všechny knihy a sešity se mi rozložily po tramvajových kolejích jako knihovna rabovaná při domovní prohlídce, i s geometrií a atlasem světových dějin, takhle přece Němci, gestapáci, hitleráci, vyhazovali knihy z regálů, když hledali komunistické letáky, kolikrát jsme to viděli se školou v kině a teď jsem to sbíral z kolejí a tramvaj kvůli mně stála a lidi na mě hleděli a pokřikovali los, los, schnell, schnell, nebo jak se to německy řekne, kdybych měl pod kabátem zbraň, všechny bych je postřílel, ale kde byly zbraně zamčeny v létech vonících mlékem pro naše děti. Narval jsem to všechno zpátky do tašky s utržených uchem a sám sebe jsem narval do tramvaje, která kvůli mně stála. Bezradný, pitomý, měl jsem to jejich gymnázium před sebou, čtyři týdny by byly moc, ne tak čtyři roky, přesně o tolik je můj bratr starší než já, čtyři roky tam budu sedět a studovat atlas světových dějin, spirály, které se krouť od jakéhosi hmyzožravce přes různě se napřimující gorily až k anonymnímu moudrému člověku.

I. AMERICKÁ ELEGIE

Většinou jsem prodléval očima u těch goril s výraznými nadočnicovými oblouky, ještě dnes si vzpomínám, jak jsme se s bratem objímali na porubském nádraží, když zemřel Brežněv, mrholilo a vzduch byl plný kouře a my jsme měli takovou radost, že nás ten kremelský dědek nepřežije.

20

Vybíral jsem mokré listí ze dna jámy, do níž se na zimu uskladňují sadbové brambory. Tu se v listí něco pohnulo a támhle sebou něco cuklo. Byly to žáby s bílými břichy. Našly si tu bezpečný úkryt před blížící se zimou, věděly, že tady nezmrznou, a já jsem je vyhrabával z listí a vyhazoval ven, aby nebyly rozdrceny těžkými koši. Žáby ve sněhu, který bude padat už dnes v noci. Přece jen někam zalezly. Alespoň pod jeden list a pod tím jedním listem tě matka porodí a budeš tam muset přežít až do jara, a když to nepřežiješ, napíše o tobě farář spisovatel: a spali a spali a spali. A kouřili a pili a za holkama ze světa chodili a pánbůh je za to jistě potrestal, ty neposlušné broučky z modlitebny. Nevím, jestli je to rouhání, když řeknu, že na světě není všechno dobře zařízeno. Ostýchal jsem se na to vůbec pomyslet, že Bůh to nemá všechno pevně v rukou. Třeba někdo umlátí ve sklepě hráběma kočku a... prostě někdo umlátí ve sklepě hráběma kočku. To je všechno. Je Bůh ten s hráběmi, nebo je tou kočkou, nebo tam není? Ani jeden z vrcholů tohoto trojúhelníku pro mě nebyl obyvatelný. A ohavný bůh filozofů, který se na vše jen dívá ze své úběžníkové perspektivy, mě tehdy nezajímal a nestarám se o něj ani dnes. Je to láska a smrt, ty dvě tě přivedou k tomu, že bůh se nepodobá trojúhelníku, ale kříži, člověku připoutanému k břevnům lásky a smrti. Právě proto, že na světě nejsou všechny věci dobře zařízeny, i když chodí

hodně lidí do kostela a na stole Páně jsou čerstvé květiny z farské zahrady.

Asi dva týdny před smrtí se objevily na těle tvé prababičky proleženiny, skvrny na lopatkách, bedrech a patách. Její tělo tam začínalo řídnout. Dobrá doktorka v nemocnici mi dala tinkturu a mast a obklady a ujištění, že už to dlouho trvat nebude, že ten okamžik, kdy bude ležet s bradou podvázanou šátkem a na nočním stolku u její postele zbude jen její Bible a starý občanský průkaz, že už nastal. My se však ještě stále držíme svého občanství, šplháme po studené zdi jako zavilý břechťan, jako drzý a křehký svlaček. Lodyhy, úponky a květy na plotech v opuštěných zahradách pod haldou. Sním a s ní chodívám cestou mezi planými olivami, jejich listy jsou stříbrné a ostré jako sklo, bojím se o její ruce, o její boky se bojím, položen napříč jako kláda přes cestu bojím se, že o mě zakopne, a když se tak stane, milujeme se v tom ostrém listí, s trochou krve a s trochou bolesti kopeme bosými patami do roztřesených zrcadel, která nás odrážejí stokrát, tisíckrát, až je nás jako písku na břehu mořském, jako hvězd na nebi. V houstnoucím šeru se krátí dech a otáčí země. Za zubatým obzorem mizí bezzubé slunce. Ležíte spolu potmě jako spadlé listí. Na chvíli jste tam byli. Jenom se podívat a hned zas jít. Půjčovat si svůj život jako rozvedený otec dítě. Bůh ví, jestli náš otec není rozvedený. A my se tu páříme jako zvěř, jako dva blázni pod cypřišem, obskakujeme se tu jako beran s ovčí. A starý obraz zachází. Obrisy duše se objevují v dlouhých stínech a vášnivé oči najednou hoří bolestí. Čas života plyne jako krev. Na dálnici ve státě New York jsem viděl přejetou laň. Seděla na ní vrána, křik nebylo slyšet. Bůh budiž milostiv našim